

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคตะวันออกของประเทศไทย Community-Based Tourism Management in Eastern Thailand

¹อัญชลี ศรีเกตุ และ ²ปิยะนุช เงินคล้าย

¹Unchalee Sriget and ²Piyanush Ngernklay

^{1,2}มหาวิทยาลัยรามคำแหง

^{1,2}RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

¹Corresponding Author. Email: noofon_29@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ศึกษาเงื่อนไขของความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ 3) เสนอแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จ ในเขตพื้นที่ 3 ชุมชนเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น สมาชิกอาวุโสในท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยวชุมชน เจ้าของธุรกิจให้บริการนักท่องเที่ยว ผู้ปฏิบัติหน้าที่ให้บริการนักท่องเที่ยว จำนวน 30 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของทั้ง 3 ชุมชนในภาพรวมประสบความสำเร็จในระดับสูง เมื่อพิจารณาสิ่งบ่งชี้ความสำเร็จ พบว่ามี 3 ด้าน ได้แก่ (1) จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ของแต่ละชุมชนเพิ่มขึ้นทุกปี นับตั้งแต่เริ่มจัดการท่องเที่ยว (2) สมาชิกในชุมชนพึงพอใจในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยไม่รู้สึกว่าการท่องเที่ยวสร้างผลกระทบเชิงลบแก่ชุมชน และนักท่องเที่ยวพึงพอใจในการบริการของชุมชน (3) การจัดการท่องเที่ยวของทั้ง 3 ชุมชนมีมาตรฐานตามหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC) ส่วนเงื่อนไขที่สนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จมี 4 ด้านคือ (1) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน (2) บทบาทของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการ (3) การสนับสนุนจากเครือข่ายภายในชุมชน (4) การสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกชุมชน สำหรับแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จคือ (1) ชุมชนต้องจัดการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานตามหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก รวมทั้งต้องสร้างอัตลักษณ์ชุมชนของตนให้โดดเด่นและรักษาไว้ซึ่งความเป็นชุมชนท้องถิ่น (2) ชุมชนต้องจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวให้หลากหลายและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง (3) ผู้นำและคณะกรรมการชุมชนต้องสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน และ (4) ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวควรสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

คำสำคัญ: การจัดการ; การจัดการท่องเที่ยว; การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

Abstract

The research is study aimed to propose 1) The success factors of community-based tourism management 2) the conditions for success of community-based tourism management 3) guideline for successful community-based tourism management, for 3 community areas. This study used qualitative research consisting of in-depth interview. The key informants were conducted by purposive sampling, which consisted of community leader in local administration, senior community members, village philosophers, administrator of tourism, the tourism business owner, tourist service personnel, altogether

30 people in total. The research instruments were a semi-constructed interview form, content analysis and presentation of descriptive analysis. The research found that community-based tourism management of 3 communities in the overall has achieved a high level. The indicators of success, there are 3 aspects which are (1) The tourists and incomes of each community increases every year, since the start of the initiatives (2) Community members have satisfied with tourism management by without feeling tourists have negative community impact as well as the tourists has satisfied on service of the community (3) The community has tourism management standards in accordance with the Global Sustainable Tourism Criteria (GSTC). There are 4 conditions that support community tourism management to succeed; (1) Citizen participation in community development, (2) The role of community leaders and committees (3) Local community networks to support (4) Supporting from community networks outside. The guidelines for successful community-based tourism management are; (1) Create a community identity and maintain locality. (2) Community should have organized a variety of tourism programs, and public relations of community tourism linked to nearby tourist attractions. (3) Local leaders and community committees have to support people participate in community activities. (4) Local leaders or tourism management committees should create networks within and outside community.

Keywords: Management; Tourism Management; Community-based tourism

บทนำ

การท่องเที่ยวของไทยนับเป็นฟันเฟืองหลักในการสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของไทย ทั้งนี้เพราะจำนวนนักท่องเที่ยวและมูลค่าจากการท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วและจัดอยู่ในลำดับต้นๆ ของโลก โดยมีการคาดการณ์ว่าอีก 15 ปีข้างหน้านักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเที่ยวในประเทศไทยจะสูงขึ้นถึง 67 ล้านคน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558) จากข้อมูลในปี พ.ศ. 2561 พบว่ามีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาประเทศไทยถึง 38.27 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากเมื่อ 3 ปีที่แล้วเกือบ 10 ล้านคน สร้างรายได้แก่ประเทศมากกว่า 2 ล้านล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 19.13 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) รายได้จากการท่องเที่ยวสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจกระจายไปใน 12 สาขาที่เกี่ยวข้องก่อให้เกิดการจ้างงานถึง 4.38 ล้านคน ซึ่งการเติบโตด้านการท่องเที่ยว ส่งผลให้มีการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวตามภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้ไม่เกิดการกระจายรายได้ไปยังชุมชนและท้องถิ่น อีกทั้งการเข้ามาของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ก็ส่งผลกระทบเชิงลบในหลายด้านเช่นเดียวกัน อาทิ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ประเพณีและวัฒนธรรมถูกทำให้กลายเป็นสินค้ามากขึ้นทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป (วิภาดา ศุภรัฐปรีชา, 2553) มีปัญหาอาชญากรรมเพิ่มขึ้นเกิดขยะ น้ำเน่าเสียจากผู้ประกอบการโรงแรม เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อนุรักษ์ เกิดความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมและด้านเศรษฐกิจ ทำให้ค่าครองชีพของคนในพื้นที่สูงขึ้น ผลกระทบเชิงลึกอีกประการหนึ่งก็คือ สถานการณ์นักท่องเที่ยวมากเกินไปความสามารถที่จะรองรับได้ของพื้นที่ (Over tourism) อย่างไรก็ตามแม้จะกังวลกับผลกระทบเชิงลบ

ดังกล่าวอยู่บ้าง แต่ด้วยความที่การท่องเที่ยวเป็นภาคเศรษฐกิจที่ใหญ่มาก คือ มีการจ้างงานมากกว่าภาคอุตสาหกรรม และยังมีสัดส่วนของ GDP สูงกว่าภาคเกษตรซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจหลักทำให้ภาครัฐพยายามใช้มาตรการต่าง ๆ ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในเมืองรอง ซึ่งประสบความสำเร็จบ้างในบางระดับ แต่ก็ยังกระจุกตัวกับคนบางกลุ่มอยู่เช่นเดิม

การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงได้รับการสนับสนุน เพื่อให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาขึ้น ทั้งนี้ เพราะการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนจะได้รับประโยชน์ อีกทั้งยังเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม ชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้นอกจากจะช่วยกระจายรายได้ลงสู่ประชาชนในระดับรากหญ้าแล้ว ยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาคนในชุมชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของถิ่นอาศัย ภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างรายได้อย่างทั่วถึง โดยที่ชุมชนเป็นผู้จัดการดูแล ในขณะที่เดียวกันการนำเสนอวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติแก่นักท่องเที่ยว ส่งผลให้คนในชุมชนรู้จักอนุรักษ์ ห่วงแหนทรัพยากรและวัฒนธรรมไม่ให้อ่อนแอลงตามกาลเวลา นำไปสู่ความยั่งยืนของความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ธรรมชาติและการท่องเที่ยว

ปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มและกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนท้องถิ่น จึงจัดให้มีหน่วยงานขึ้นมาบริหารจัดการและสนับสนุนในหลายรูปแบบ การผลักดันนโยบายการท่องเที่ยวขึ้น ไม่เฉพาะแต่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเท่านั้น แม้หน่วยงานทางวิชาการก็ทุ่มเททรัพยากรเข้าช่วยด้วยเช่นกัน ดังที่ Fong & et al. (2017) ให้ข้อสังเกตการส่งเสริมการท่องเที่ยวใน Sarawak ว่าการผลักดันนโยบายเป็นหน้าที่ของนักปฏิบัติหรือข้าราชการ แต่นักวิชาการก็ต้องช่วยด้วยการผลิตองค์ความรู้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติด้วย ซึ่งใน Sarawak พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังมีอยู่น้อย แต่สำหรับประเทศไทย กลับพบว่า งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวมีอยู่จำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่กลับเน้นไปที่การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว โดยมีฐานคิดว่าถ้ามีแหล่งท่องเที่ยวที่ดีมีศักยภาพแล้ว ความสำเร็จก็ย่อมเกิดขึ้นได้ไม่ยาก อีกส่วนหนึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการของกองทุนสนับสนุนการวิจัย ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังมีน้อย ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงจะศึกษาลักษณะของความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชน และจะหาว่าแนวทางที่ควรพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนไปสู่ความสำเร็จนั้นควรเป็นอย่างไร

สำหรับชุมชนที่เลือกเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้มี 3 ชุมชนคือ 1) ชุมชนตะเคียนเตี้ย ตำบลตะเคียนเตี้ย อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี 2) ชุมชนบ้านเนิน ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดจันทบุรี และ 3) ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว ตำบลน้ำเชี่ยว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด โดยมีเหตุผล 3 ประการคือ เหตุผลประการหนึ่ง การเลือกภาคตะวันออกเพราะมีชุมชนของทั้ง 3 หน่วยงาน และ 3 ประเภทของการท่องเที่ยว เหตุผลประการสอง ทั้ง 3 ชุมชนเป็นชุมชนที่มีสภาพเศรษฐกิจ สังคม การประกอบอาชีพและวิถีวัฒนธรรมของประชาชน รวมทั้งขนาดของชุมชนไม่แตกต่างกันมาก และเหตุผลประการสาม ทั้ง 3 ชุมชนมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวตลอดทั้งปี เนื่องจากในพื้นที่ใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขของความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. เพื่อเสนอแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษากรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Framework) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและนำมาสังเคราะห์ สามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อให้ทราบคำตอบตามแนวทางที่กำหนดไว้ ประกอบด้วย ความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีองค์ประกอบ 7 ด้าน คือ (1) จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ในชุมชน (2) ความพึงพอใจของสมาชิกชุมชนและนักท่องเที่ยว (3) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน (4) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจท้องถิ่น (5) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม (6) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (7) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีคุณภาพการบริการและมีความปลอดภัย และเงื่อนไขของความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ (1) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน (2) การแสดงบทบาทการนำของผู้นำชุมชน (3) ทุนทางสังคมของชุมชน และ (4) การสนับสนุนจากภายนอก เพื่อหาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ

วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการศึกษาในพื้นที่ภาคตะวันออกของประเทศไทย โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ความสำเร็จและเงื่อนไขความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key information) เพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างทั่วถึง

ผลการวิจัย

1. ลักษณะการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนตะเคียนเตี้ย ชุมชนบ้านเนิน และชุมชนบ้านน้ำเขียว มีดังนี้

ชุมชนตะเคียนเตี้ย เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตการทำเกษตรเป็นหลักโดยเฉพาะการทำสวนมะพร้าวที่ตั้งของชุมชนและอาชีพของผู้คนในชุมชนสวนทางกับสภาพแวดล้อมบริบทที่อยู่โดยรอบซึ่งเป็นแหล่งอุตสาหกรรมย่านบางละมุง แต่ผู้คนในชุมชนแห่งนี้ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้อย่างยั่งยืน นั่นเป็นเพราะคนในชุมชนร่วมกันค้นหาความเป็นตัวตนของชุมชน ค้นหาสิ่งที่มีคุณค่าของชุมชนและนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นชุมชนตะเคียนเตี้ยในรูปแบบของตัวเอง นั่นคือการท่องเที่ยวชุมชนในวิถีการเกษตรที่มีแหล่งท่องเที่ยว

และกิจกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน เช่น การปั่นจักรยานชมวิถีชาวสวนมะพร้าวที่เส้นทางมีความเป็นธรรมชาติ เรียนรู้การเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์จากมะพร้าว เช่น การทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น ซึ่งเป็นสินค้าของกลุ่มวิสาหกิจคนรักมะพร้าวตะเคียนเตี้ยที่ได้รับการมาตรฐานการรับรอง ชมทิวทัศน์สวนมะพร้าวที่ได้รับความนิยมของนักท่องเที่ยวที่ได้รับความโดดเด่นของน้ำกะทิสดที่ได้จากสวนมะพร้าวในชุมชน การนำกะลามะพร้าวมาแกงซึ่งเป็นเมนูท้องถิ่นของชุมชน ทั้งยังเป็นชุมชนที่มีพิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านร้อยเสา ศูนย์รวมของใช้โบราณที่เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของชุมชนได้เป็นอย่างดี สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนสามารถขับเคลื่อนมาได้จนถึงทุกวันนี้ และทดแทนแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่มีความเจริญทางด้านวัตถุอย่างพัทยา สัตหีบ ศรีราชา เป็นเพราะสมาชิกในชุมชนได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลตะเคียนเตี้ยที่ได้รับการประกาศแต่งตั้งโดยสำนักงานเทศบาลตำบลตะเคียนเตี้ย มีหน้าที่การบริหาร มีคณะกรรมการทำงานบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน ทำให้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตำบลตะเคียนเตี้ยดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ ทั้งเรื่องการบริหารจัดการภายในที่มีคนทำหน้าที่หลักเพียงคนเดียวจากนั้นกระจายงานไปในกลุ่มกิจกรรมย่อย เพื่อให้ภายในกลุ่มย่อยบริหารจัดการเอง หรือการแบ่งปันผลประโยชน์ให้สมาชิกภายในกลุ่มที่จะได้รับค่าตอบแทนในการมาช่วยงานครั้งละ 300 บาท ซึ่งได้รับค่าตอบแทนทันทีเมื่อเสร็จงาน และการนำเงินส่วนกลางที่ได้ร้อยละ 10 จากรายได้เข้าชมรมแต่ละครั้งไปพัฒนาสาธารณูปโภคในชุมชนและเป็นทุนสำรองในการบริหารชมรมการท่องเที่ยวต่อไป

ชุมชนบ้านเนิน เป็นชุมชนขนาดเล็กตั้งอยู่ในตำบลบางสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี วิถีชีวิตของผู้คนมีความเรียบง่ายอยู่อาศัยกันแบบญาติพี่น้องเพราะเป็นชุมชนดั้งเดิม ยึดอาชีพทำเกษตรเป็นหลัก ใช้น้ำขาว นากก และหาจับสัตว์น้ำในคลองบางสระแก้วเป็นอาชีพเสริม เมื่อชุมชนได้รับโอกาสจากกรมการพัฒนาชุมชน และสำนักงานพัฒนาชุมชนในการผลักดันชุมชนเข้าประกวดหมู่บ้าน OTOP นวัตกรรมต้นแบบและได้รับรางวัลชนะเลิศเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรมต้นแบบระดับประเทศ การได้รับรางวัลดังกล่าวเป็นจุดเปลี่ยนของชุมชนในการเตรียมความพร้อม ค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชนเสนอต่อนักท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนที่ชุมชนบริหารจัดการเอง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีในชุมชนก็สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น การทำนาข้าวแบบอินทรีย์ และมีโรงสีข้าวของชุมชนไว้บริการคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง การทำนากก และแปรรูปเส้นกกด้วยการทอเป็นเสื้อกกจันทบุรีที่มีชื่อเสียงของชุมชนและจังหวัด การทำสวนมะพร้าวน้ำหอม ที่ได้รับความนิยมในการศึกษาดูงานของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ยังมีกิจกรรมทางการเกษตรอื่นด้วย เช่น การทำสวนมะนาว การปลูกนาบัว ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของชุมชนก็สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น เสื้อกก ข้าวสารปลอดสารเคมี กะปิ ปลาแดดเดียว ไข่เค็ม และนักท่องเที่ยวที่มาชุมชนบ้านเนินมีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานในชุมชนใกล้เคียงอย่างการทำบ้านปลาธนาคารปูในหมู่ที่ 5 เรียนรู้การทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ครบวงจรของหมู่บ้านหนองขี้ม ตำบลหนองขี้ม อำเภอแหลมสิงห์ ทั้งยังเดินทางไปพักผ่อนบริเวณชายหาดแหลมสิงห์ที่อยู่ห่างจากชุมชนเพียง 7 กิโลเมตร ส่วนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน ทางชมรมมีคณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวโดยภาพรวม และภายในกลุ่มกิจกรรมจะมีคณะกรรมการบริหารภายในกลุ่มอีก

ซึ่งการบริหารงานภายในกลุ่มกิจกรรมนั้นต้องได้รับการแจกแจงงานมาจากคณะกรรมการชุดใหญ่ แล้วจึงดำเนินการภายในกลุ่มกิจกรรมได้ ซึ่งภายในกลุ่มกิจกรรมจะมีข้อตกลงภายในกลุ่ม และทุกกลุ่มกิจกรรมจะนำรายได้ที่ได้จากการท่องเที่ยวร้อยละ 10 ของรายได้แต่ละครั้งเข้าส่วนกลางเพื่อนำไปจ่ายเป็นปันผลให้แก่สมาชิกกลุ่มเมื่อสิ้นปีและนำส่วนหนึ่งเก็บไว้เป็นทุนในการบริหารจัดการต่อไป

ชุมชนบ้านน้ำเขียว เป็นชุมชนสองศาสนาสามวัฒนธรรม มีชาวพุทธ ชาวมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน เดิมทีประชากรของตำบลน้ำเขียวเป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ ต่อมาเมื่อพ่อค้าชาวจีนล่องเรือสำเภา มาค้าขายสินค้าที่ท่าเรือบ้านน้ำเขียว และได้ตั้งรกรากอยู่ที่นี่ ทำให้ชาวน้ำเขียวส่วนหนึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน และในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีชาวมุสลิมซึ่งเรียกตัวเองว่า แขกจาม หรือ จำปา อพยพหนีสงครามมาจากประเทศเขมร มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ริมคลองน้ำเขียว ผู้คนในชุมชนต่างให้เกียรติและให้ความเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม และศาสนาจึงอยู่ร่วมกันเสมือนญาติพี่น้องมาจนถึงทุกวันนี้ ด้วยสภาพความเป็นชุมชนที่อยู่ริมคลองน้ำเขียว ที่เชื่อมออกสู่ทะเล วิถีชีวิตของคนในชุมชนจึงผูกพันกับทะเลเพราะมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ทั้งสัตว์น้ำ ป่าชายเลน ส่วนพื้นที่ที่เป็นที่ราบของชุมชนก็มี มีการทำเกษตรอย่างสวนยางพารา สวนผลไม้ เมื่อชุมชนมีต้นทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์จึงไม่น่าแปลกที่การทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบความสำเร็จมาอย่างยาวนาน ด้วยความหลากหลายของพื้นที่ทำให้มีแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมที่หลากหลายไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยวทั้งกิจกรรมทางน้ำ เช่น ล่องเรือชมป่าชายเลน ชมเหยี่ยวแดง งามหอยปากเปิด ร่วมปลูกป่าชายเลน หรือ แหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมของชุมชน เช่น วัดน้ำเขียว ศาลเจ้าพ่อน้ำเขียว มัสยิดอัลกุบรอที่มีอายุกว่า 200 ปี ทั้งยังมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนทั้งด้านการแสดงอย่างรำออบ ลิเกอูลิ ด้านอาหารเมนูท้องถิ่น เช่น ข้าวเกรียบยาหน้า ต้มหมกอบ หรือภูมิปัญญาการสานออบใบจาก สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นเสน่ห์ของชุมชนที่สร้างความประทับใจให้ผู้มาเยือนจนกลายเป็นของฝากของที่ระลึกของชุมชนนอกเหนือจากน้ำปลา กะปิ กุ้งแห้ง ปลาแห้ง สิ่งที่ทำให้ชุมชนบ้านน้ำเขียวประสบความสำเร็จด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้อีกประการ คือ การบริหารจัดการภายในชุมชนที่มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเขียว มีโครงสร้างการบริหารภายในที่ชัดเจน และสมาชิกกลุ่มมีความทุ่มเทความเสียสละในการทำงานเพื่อชุมชน แม้จะไม่ได้รับค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงิน แต่ได้กระจายผลประโยชน์ไปยังสมาชิกภายในชุมชนทุกคนด้วยการนำเงินที่ได้จากการท่องเที่ยวร้อยละ 10 ของกลุ่มกิจกรรมที่หักเข้ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนทุกครั้งนำไปช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชน ผู้สูงอายุ มอบเป็นทุนการศึกษาแก่เยาวชน ช่วยงานบุญ งานสาธารณะประโยชน์ในชุมชน รวมทั้งการจัดงานเลี้ยง สร้างสรรค์และมอบของขวัญให้คนในชุมชนเมื่อสิ้นปี

2. ความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า มีสิ่งบ่งชี้ 3 ด้าน ดังนี้คือ

1) จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ที่เพิ่มขึ้น พบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ของชุมชนตะเคียนเตี้ยเพิ่มขึ้นตลอด 3 ปี ในขณะที่ชุมชนบ้านเนินเพ็งก้าวเข้าสู่การเป็นชุมชนท่องเที่ยวตามโครงการ OTOP นวัตกรรม กระนั้นก็ตามมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนชุมชนเล็ก ๆ แห่งนี้ในปี พ.ศ.2562 ถึง 5,045 คน และมีรายได้เข้าชุมชนถึง 431,958 บาท จึงนับได้ว่าประสบผลสำเร็จด้วยเช่นกัน สำหรับชุมชนบ้านน้ำเขียวจัดการท่องเที่ยว

โดยชุมชนมานาน แต่เพิ่งปรับเปลี่ยนระบบบัญชีให้มีตัวเลขจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้แสดงได้เพียง 2 ปี กระนั้นก็ตามในสองปีนี้ก็แสดงให้เห็นถึงจำนวนนักท่องเที่ยวและตัวเลขที่เพิ่มขึ้นค่อนข้างสูง

2) ความพึงพอใจของสมาชิกชุมชนและนักท่องเที่ยว พบว่า ความพึงพอใจของสมาชิกชุมชน ประกอบด้วย (1) ความพึงพอใจด้านรายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม (2) ด้านความรักสามัคคีของคนในชุมชน และด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน (3) ด้านการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีและวิถีพื้นบ้าน และ (4) ด้านการรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมและสมบัติสาธารณะของชุมชน ส่วนความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย (1) ความพึงพอใจต่อแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว (2) ความพึงพอใจต่อการบริการอาหารและเครื่องดื่มของชุมชน (3) ความพึงพอใจต่ออภิมหาศรัยไมตรี ท่าที และการต้อนรับของชุมชน และ (4) ความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของชุมชน

3) การจัดการท่องเที่ยวอย่างมีมาตรฐาน พบว่า ทั้ง 3 ชุมชนมีมาตรฐานตามหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC) โดยมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวมี 5 ด้าน คือ (1) ด้านการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (2) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจท้องถิ่น (3) ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม (4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และ (5) ด้านการบริการอย่างมีคุณภาพ และมีความปลอดภัย

3. เงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน 2) บทบาทของผู้นำชุมชน 3) ทุนทางสังคมของชุมชน และ 4) การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก แต่ละด้านมีสาระดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน พบว่า สมาชิกของทั้ง 3 ชุมชน มีส่วนร่วมในลักษณะดังนี้ (1) ชุมชนตะเคียนเตี้ยสมาชิกในชุมชนมีส่วนรับข้อมูลข่าวสารจากกลุ่มไลน์ ชุมชนบ้านเนินและชุมชนบ้านน้ำเขียว สมาชิกในชุมชนมีส่วนรับข้อมูลข่าวสารที่เหมือนกันคือติดตามเสียงตามสายในชุมชน (2) ทั้ง 3 ชุมชนเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามาร่วมให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็น (3) คณะกรรมการของกลุ่มท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการวางแผนงาน การท่องเที่ยวในชุมชน (4) สมาชิกทั้ง 3 ชุมชนร่วมปฏิบัติงานอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งสมาชิกที่มีส่วนร่วมตั้งแต่การรับข้อมูลข่าวสารจะเข้าร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรม และ (5) สมาชิกทั้ง 3 ชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

2) บทบาทของผู้นำชุมชน พบว่า ผู้นำทั้ง 3 ชุมชนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ และผลักดันให้สมาชิกในชุมชนมีความกล้าที่จะคิดกล้าที่จะทำในสิ่งที่สร้างสรรค์ โดยไม่ยึดติดว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่แต่ขอให้ได้ทำอย่างเต็มที่ หากผิดพลาดก็ปรับปรุงแก้ไขต่อไป ถ้าประสบความสำเร็จก็ชื่นชมยอมรับและให้เป็นแนวทางในการทำงานของสมาชิกคนอื่น ๆ ทั้งยังเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาการทำงานแต่ไม่ก้าวเข้าไปแทรกแซงหน้าที่ของสมาชิกที่ได้รับมอบหมายไปแล้ว ซึ่งผู้นำของชุมชนทั้งหมดมีบทบาทลักษณะคล้ายคลึงกัน

3) ทูทางสังคมของชุมชน พบว่า สมาชิกของชุมชนทั้ง 3 ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วยกันเองและมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายสมาชิกนอกชุมชน ด้วยการทำงานมีกิจกรรมที่ทำร่วมกัน มีความร่วมมือ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ส่งผลให้มีเครือข่ายที่มากขึ้นในการทำงานเพื่อส่วนรวม

4) การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก พบว่า ชุมชนตะเคียนเตี้ยและชุมชนบ้านน้ำเขียว มีหน่วยงานภาครัฐอย่างองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือ อพท. เป็นหน่วยงานสนับสนุนหลักตั้งแต่ชุมชนเริ่มทำการท่องเที่ยว อพท. ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำ สอนหลักคิดวิธีการในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนทำงานร่วมกับเครือข่ายอื่น สำหรับหน่วยงานภาครัฐอื่นเน้นการจัดคณะศึกษาดูงานในพื้นที่รวมทั้งการทำสื่อประชาสัมพันธ์ ตามภารกิจหลักของหน่วยงาน ภาคเอกชนมีบริษัทนำเที่ยวและการถ่ายทำสื่อรายการท่องเที่ยวเป็นหลัก สำหรับชุมชนบ้านเนินได้รับการสนับสนุนหลักจากหน่วยงานภาครัฐเช่นกัน อย่างสำนักพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรกรรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้จะผลักดันโครงการลงสู่ชุมชนแล้วให้ชุมชนดำเนินการตามเกณฑ์ที่วางไว้จนประสบความสำเร็จ ได้รับรางวัล ได้งบประมาณในการต่อยอดกิจกรรมต่อไป ส่วนหน่วยงานเอกชนไม่ได้มีส่วนสนับสนุนชุมชนแต่อย่างใด เอกชนหรือบริษัทนำเที่ยวช่วยได้บ้างในบางระดับ คือจัดคณะนักท่องเที่ยวทัศนศึกษาชุมชนบ้างเป็นครั้งคราว

4) แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ พบว่า (1) ชุมชนต้องจัดการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามมาตรฐานตามหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก รวมทั้งต้องสร้างอัตลักษณ์ชุมชนของตนให้โดดเด่น และรักษาไว้ซึ่งความเป็นชุมชนท้องถิ่น (2) ชุมชนต้องจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวให้หลากหลายและประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง (3) ผู้นำและคณะกรรมการชุมชนต้องสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน สิ่งนี้จะทำให้เกิดความสามัคคี และ (4) ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวควรสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผล ดังนี้

1. ความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้ง 3 ชุมชนอยู่ในระดับสูง สิ่งบ่งชี้ความสำเร็จ ได้แก่ จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ สมาชิกในชุมชนพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยว และมีมาตรฐานตามหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC) แสดงให้เห็นว่าทั้ง 3 ชุมชน มีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งชุมชนมีบทบาทเป็นทั้งผู้ที่มีส่วนในการผลิตทรัพยากรที่ใช้ในการท่องเที่ยว เป็นผู้สร้างผลผลิต การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทั้งการแสดงถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น หลังจากการให้บริการ การท่องเที่ยวแล้ว ชุมชนเองก็ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพที่ดี เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการท่องเที่ยวครั้งต่อไป โดยผลตอบแทนของการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน คือ การได้รับผลตอบแทนทางการเงิน ซึ่งเป็นผลประโยชน์ทางรายได้ ทำให้เกิดผลดีต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน และชุมชนมีการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้

ได้แก่คนในชุมชน เกิดอาชีพใหม่ ๆ และเกิดการจ้างงานของคนในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Suriya (2010) ที่พบว่าความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนแม่กำปอง เชียงใหม่ ก็เพราะชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่นเดียวกันกับการศึกษาของ Kontogeorgopoulos et al. (2014) ที่เก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่ชุมชนแม่กำปองเช่นเดียวกัน ก็พบว่าความสำเร็จอยู่ที่การมีรายได้เพิ่มขึ้น เช่นเดียวกัน ทั้งนี้สมาชิกในชุมชนมีพึงพอใจกับสถานการณ์ของการท่องเที่ยวชุมชน ทำให้เกิดความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน และเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ไปสู่มาตรฐาน ภายใต้แนวทางที่สอดคล้องกับเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC Criteria) ประกอบด้วย 1) การบริหารจัดการอย่างยั่งยืน 2) การส่งเสริมคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจท้องถิ่น 3) การส่งเสริมและสนับสนุนมรดกทางวัฒนธรรม 4) การส่งเสริมอนุรักษ์และคำนึงถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม 5) การบริการและการรักษาความปลอดภัย ซึ่งเป็นการยกระดับการท่องเที่ยวของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนอย่างเป็นระบบ

2. เงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า มี 4 ด้านคือ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน บทบาทของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการ การสนับสนุนจากเครือข่ายภายในชุมชน และการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกชุมชน แสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน ประชาชนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการในท้องถิ่น ที่ร่วมกันขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในชุมชนที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น รวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิต การกระจายรายได้ โดยผลประโยชน์ที่ต้องได้รับมีความเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีความสมดุลในทุกๆ มิติ ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ Nitikasetsoontorn (2015) เห็นว่าความสำเร็จของการท่องเที่ยวนั้นต้องเป็นการนำประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าสู่ชุมชน หรือการพิจารณาความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในลักษณะที่ว่า การท่องเที่ยวต้องช่วยให้เกิดการพัฒนาชุมชนตามแนวทางของ Goodwin and Santilli (2009) ที่ว่าการท่องเที่ยวต้องช่วยให้ชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ 1) สร้างทุนทางสังคมและเพิ่มอำนาจแก่ประชาชน 2) เป็นการอนุรักษ์และรักษาไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อม 3) ปรับปรุงวิถีชีวิตและมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน 4) พัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า การสนับสนุนจากเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์กรร่วม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมเพื่อสร้างเครือข่ายให้เกิดความสามัคคี ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแนวทางที่สำคัญที่สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ ด้วยความรู้สึกรักเป็นเจ้าของท้องถิ่นของสมาชิกชุมชน ก่อให้เกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรเหล่านั้น โดยชุมชนจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนเอง เช่น ร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ ร่วมมือพัฒนาจุดขายต่าง ๆ เช่น การนำเสนอนักท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือเป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนั้นยังต้องประสานงานเครือข่ายระหว่างองค์กร

และท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ดังนั้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมสนับสนุนและส่งเสริม ร่วมกันสร้างภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็ง จึงเป็นรูปแบบที่สามารถดำเนินการได้ภายใต้ปัจจัยแห่งความสำเร็จจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน สอดคล้องกับ สมลักษณ์ ไชยเสรี (2549) ที่กล่าวถึงเครือข่าย (Network) ต้องเกิดขึ้นจากวิสัยทัศน์ของสมาชิก ผู้บริหาร และบุคคลในชุมชนเป็นหลัก โดยเครือข่ายความร่วมมือนั้นจำเป็นต้องให้มีตัวแทนของประชาชน มาพบปะพูดคุย เพื่อก่อตัวและกล่าวถึงวัตถุประสงค์ร่วมกัน เป็นกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่ม หรือองค์กรการมีส่วนร่วมต่างๆ ในชุมชนเข้าด้วยกันแบบแนวนราบ และส่งเสริมสนับสนุนประชาชนให้สามารถพัฒนา ชุมชนของตนเอง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Okazaki (2008) ที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในระดับการร่วมดำเนินการ เนื่องจากการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีหน่วยงานภาคีทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน ซึ่งเป็นวิธีที่จะทำให้ รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนพัฒนาสู่ความยั่งยืน

3. แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ มี 4 แนวทางคือ 1) ชุมชนต้องจัดการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานตามหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก รวมทั้งต้องสร้างอัตลักษณ์ชุมชนของตนให้โดดเด่น และรักษาไว้ซึ่งความเป็นชุมชนท้องถิ่น (2) ชุมชนต้องจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวให้หลากหลาย และประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง (3) ผู้นำและคณะกรรมการชุมชนต้องสนับสนุน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของชุมชน และ (4) ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยว ควรสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ทั้งนี้ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำเป็นต้องพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและมีมาตรฐานสากล โดยชุมชนต้องสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ชุมชน ของตนให้โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ เนื่องจากอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ ที่จะทำให้ชุมชน ประสบความสำเร็จ เพราะอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นปัจจัยที่ดึงดูดให้คนสนใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว สอดคล้องกับ (พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจ, 2556) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวชุมชนต้องมีเอกลักษณ์หรือจุดเด่นของชุมชน ด้วยซึ่งเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดของความสำเร็จ หากไม่มีเอกลักษณ์หรือจุดเด่นเลยก็ไม่มีใครอยากเข้ามาเยี่ยมชม ทั้งนี้ต้องชุมชนต้องเตรียมความพร้อมในหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พัก สาธารณูปโภค มีรูปแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและต้องมีความหลากหลาย รวมถึงบริการต่าง ๆ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมต้องการความสะดวกสบายทั้งกายและใจในเรื่องความสบายใจ ชุมชนต้องสร้างความเป็นมิตรให้นักท่องเที่ยว สร้างประสบการณ์ที่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงมีการ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนโดยเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยชุมชนร่วมกัน ในขณะที่เดียวกันชุมชนต้องคำนึงถึงขีดความสามารถด้วยเช่นเดียวกัน เพราะถ้ามีจำนวน นักท่องเที่ยวมากเกินไป อาจส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชน นอกจากนี้ชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ต้องมีผู้นำที่เข้มแข็ง แกนนำชุมชนหรือผู้นำชุมชน ควรมีความเข้มแข็งเป็นที่ยอมรับของสมาชิกชุมชน เป็นผู้ที่พร้อม จะเสียสละเวลาส่วนตัวเข้ามาจัดการดูแลการพัฒนาการท่องเที่ยว มีภาวะเป็นผู้นำสูง มีความรู้และไหวพริบ

ที่สามารถสร้างความเชื่อถือ การยอมรับและการเชื่อมั่นได้ มีความรู้เชิงนิเวศและทุนทรัพยากรสำหรับการลงทุน รวมทั้งสามารถทำความเข้าใจกับชุมชน และสร้างความเชื่อมั่นในการจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นที่จะส่งผลให้ชุมชนมีส่วนร่วม สามารถตัดสินใจเข้าร่วมกระบวนการท่องเที่ยวได้ในที่สุด ศักยภาพของผู้นำส่งผลต่อการพัฒนา การสร้างความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนยอมรับ ย่อมจะทำให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชนต่อไป อีกทั้งมีการสร้าง เครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งชุมชนที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมีภาคีเครือข่ายที่ให้การสนับสนุน ในการที่ชุมชนจะประสบความสำเร็จได้นั้น ภาคีเครือข่ายถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสตัย (2556) กล่าวว่า การได้รับความร่วมมือจากภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกชุมชน เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จที่สำคัญ อย่าเข้าใจว่าการท่องเที่ยวชุมชนจะมีภายนอกมาเกี่ยวข้องไม่ได้ เพราะชุมชนสามารถได้รับความช่วยเหลือ แนะนำหรือสนับสนุนจากผู้เชี่ยวชาญภายนอกได้ เช่น ภาครัฐกิจ การสนับสนุนทางการเมือง และเศรษฐกิจ หรือ จากสื่อต่าง ๆ ซึ่งอาจมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การพัฒนาทางด้านการเงิน หรือทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น

ถ้าชุมชนเข้มแข็งสามารถสร้างเครือข่ายสังคมทั้งภายนอกและภายในชุมชนได้ในระดับที่แน่นอนระดับหนึ่ง การจัดการท่องเที่ยวย่อมประสบผลสำเร็จ เพราะการที่ชุมชนจะสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งทั้งภายนอกภายในได้ ชุมชนต้องใช้ทุนทางสังคม ความสามารถของคณะผู้นำ และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญ และถ้าเปรียบเทียบระหว่างความเข้มแข็งภายในของชุมชนและการสนับสนุนจากภายนอกอะไรสำคัญกว่า การศึกษานี้พบว่า ความเข้มแข็งหรือศักยภาพของชุมชนต้องมาก่อน ถ้าชุมชนมีศักยภาพแล้วหน่วยงาน ภายนอกย่อมกล้าที่จะเข้าสนับสนุน หรือย่อมสามารถแสวงหาการสนับสนุนจากภายนอกได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

- 1) หน่วยงานของรัฐ เช่น อพท. และ กรมพัฒนาชุมชน ที่สนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องฝึกอบรมให้แก่บุคลากรของชุมชนในด้านการบริหารและด้านการเงินบัญชี
- 2) หน่วยงานของรัฐทั้งในส่วนกลางและในระดับท้องถิ่นต้องสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กันในระดับชุมชนต่าง ๆ

3) การจัดการท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว

4) การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องสร้างนวัตกรรมใหม่ในการท่องเที่ยว

ด้านการบริหารจัดการของชุมชน

- 1) ชุมชนต้องจัดแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมของตนให้มีลักษณะเป็นธรรมชาติ เน้นความเป็นท้องถิ่น ความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของตนเองที่แปลกและแตกต่างออกไปจากชุมชนอื่น ๆ นอกจากนั้นกิจกรรม การท่องเที่ยวและการบริการของชุมชนต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ชีวิตความเป็นอยู่และอาหารพื้นถิ่น

2) ชุมชนควรสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง แล้วสร้างเครือข่ายพันธมิตรไว้กับชุมชนใกล้เคียง และจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องและครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงเพื่อการสนองตอบที่หลากหลายของนักท่องเที่ยว

3) คณะกรรมการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรระดมการมีส่วนร่วมจากสมาชิกกลุ่มจัดการท่องเที่ยวให้เข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามความสามารถและความสนใจ นอกจากนั้นต้องเพิ่มสมาชิกกลุ่มจัดการท่องเที่ยวออกไปให้ครอบคลุมทุกครัวเรือนในชุมชน และที่สำคัญต้องเน้นการเชิญชวนเยาวชนให้เข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

4) ชุมชนควรเน้นบทบาทของผู้นำในรูปของคณะกรรมการ คือ เป็นการนำรวมหมู่ ไม่ใช่ผู้นำเดี่ยว ทั้งนี้เพราะสภาพการนำของผู้นำรวมหมู่จะประสบผลสำเร็จ หรือได้รับการสนับสนุนมากกว่าการเป็นผู้นำในลักษณะร่วมกันจะมีศักยภาพในการแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่างได้ดีกว่า

5) ทูทางสังคมของชุมชนหรือความรักสามัคคีของคนในชุมชนนับเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญอย่างยิ่ง การเป็นเครือญาติ การเป็นกลุ่มเชื้อชาติ การมีจุดร่วมทางวัฒนธรรม การมีผลประโยชน์ร่วมหรือการมีอุดมการณ์ร่วมนับเป็นทุนทางสังคมที่ช่วยให้คนในชุมชนมีค่านิยมหรือจุดร่วมให้เกิดความรักสามัคคี ทุนทางสังคมนี้นั่นเองที่เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนซึ่งเปรียบเสมือนแขกมาเยือน สมาชิกชุมชนมักจะมาช่วยกันรับแขก

6) ชุมชนต้องสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งกับหน่วยงานและบุคคลภายนอกและเครือข่ายสังคมภายในชุมชน ทั้งนี้เพื่อแสวงหาการสนับสนุนจากทั้งภายนอกและภายในชุมชน เครือข่ายภายในชุมชนจะช่วยให้เกิดความเข้มแข็งภายใน ในขณะที่เครือข่ายภายนอกชุมชนจะช่วยสนับสนุนทั้งในเชิงความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทรัพยากรบริหารและการประชาสัมพันธ์

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยศึกษาชุมชนตามภูมิภาคอื่น ๆ เพื่อจะได้ทราบถึงความเหมือนความต่างของความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2) ควรศึกษาเปรียบเทียบชุมชนที่ได้รับรางวัลด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กับชุมชนที่ไม่ได้รับรางวัลด้านการท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). *ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2558-2560*. สืบค้นเมื่อ

20 เมษายน 2562, จาก <http://www.mots.go.th>

พิมพ์ระวี วิจารณ์รัฐ.(2556) *การท่องเที่ยวชุมชน*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

วิภาดา ศุภรัฐปรีชา. (2553). *ผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนวัดเกต*

เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ การจัดการทางวัฒนธรรม ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สมลักษณ์ ไชยเสรีฐ. (2549). *การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในคณะกรรมการตรวจสอบและติดตามการบริหารงานตำรวจสถานีตำรวจนครบาล*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- Fong, Suk-Fun., Lo, May-Chin., Songan, Peter. And Naie, Vikneswaran. (2017). self-efficacy and sustainable rural tourism development: local communities' perspectives from Kuching, Sarawak. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*. 22(2), 147-159.
- Goodwin, H. and Santilli, R. (2009). *Community -Based Tourism. : a success?*. ICRT Occasional..
- Kontogeorgopoulos, Nick., Churyen, Anyway. And Duangsaeng, Varaphorn. (2014). Success Factors in Community-Based Tourism in Thailand: The Role of Luck, External Support, and Local Leadership. *Tourism Planning & Development*. 11(1): 106- 124.
- Nitikasetsoontorn. (2015). The success factors of community-based tourism in Thailand. *NIDA Development Journal*. 55(2): 25-58.
- Okazaki, Etsuko. (2008). A Community-Based Tourism Model: Its Conception and Use. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(5), 2008, pp. 511–529.
- Suriya, Komsan. (2010). *Impact of Community -based Tourism in a Village Economy in Thailand: An analysis with VCGE model*. Retrieved January 26, 2019. From <https://ecomod.net/sites/default/files/document-conference/ecomod2010/1302.pdf>.